

Süss fel nap

FOGLALKOZTATÓFÜZET GYEREKEKNEK

LélekFormák | II. Népművészeti Nemzeti Szalon

2023

Lélek Formák

SoulShapes

II. Népművészeti Nemzeti Szalon
2nd National Salon of Folk Art
2023

Hallgasd meg a kiállítást kísérő
magyar népzenei felvételeket:
<https://on.soundcloud.com/Agw2d>

MŰCSARNOK
KUNSTHAUS | BUDAPEST

A Magyar Művészeti Akadémia intézménye
Institution of the Hungarian Academy of Arts

MAA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

A kiadvány megjelenését
a Darida Réka Alapítvány támogatta

Réka
Darida
Foundation

 NÁDUDVARI
NÉPI KÉZMŰVES
SZAKGIMNÁZIUM
ÉS KOLLÉGIUM

 ZENEI
ANYANYELV
ALAPÍTVÁNY

 Hagymányos
Mesterségek
Oktatásáért
Alapítvány

Ajánló

Kedves Gyermekek, Szülők, Nevelők!

Valaha a magyar hagyományban természetes volt, hogy napjai nagy részét minden gyermek otthon, szülei, nagyszülei közelében töltötte. Láta, megfigyelhette, hogyan dolgoznak, alkotnak, például faragnak, szőnek, hímeznek a „nagyok”, feladatokat kapott a hétköznapiakban és az ünnepi előkészületekben is, beletanult a teljességbe. A fiúk részt vehettek az idősebbekkel az állatok gondozásában, a kertészkedésben, a szerszámok megjavításában, vagy akár együtt készítettek egy-egy eszközt, építettek ólat, kerítést. A lányok részesei voltak a házimunkának, nagyanyjukkal együtt süthettek, főzhetek, varrhattak, gombolyíthatták a fonalat, talán még a szövőszékbe is beülhettek néha, s közben hallgatták, majd folytatták nagyszüleik énekeit és mesét.

Azokban a családokban, ahol nemzedékeken át öröklődött egy-egy mesterség, a gyerekek szinte születésüktől belenevelődtek az alkotásba, megismerhették a fazekasság, a mézeskalácsosság, vagy éppen a kovács mesterség csínját-bínját.

Sajnos ma már alig-alig van olyan szerencsés gyermek, aki szüleivel együtt alkothat, pedig az első évek kézzel végzett alkotómunkája fontos fejlődési folyamatokat indít el bennünk, ügyesíti a kezet, miközben leleményessé teszi a gondolkodást, és ez később már nehezen pótolható.

A II. Népművészeti Nemzeti Szalon *LélekFormák* című kiállításán szereplő alkotások felhasználásával készítettük ezt a füzetet, azzal a céllal, hogy minél több gyermek megsimerhesse népünk hagyományos kultúrájának alapjait, kissé bevonódjon az alkotói folyamatokba. Játékos feladataink az ismeretek nyújtása mellett fejlesztik a kez ügyességét és igyekeznek kedvet csinálni az alkotáshoz. A rajz és a kézműves alkotás mellett legalább ilyen fontosak az énekek, a mondókák és a táncos, mozgásos játékok is, mert segítenek összehangolni a lelket és a testet. Az egyes részeket úgy állítottuk össze, hogy abban kedvét lelje mindenki a legkisebb, óvodás korú gyermektől kezdve a középiskolás korú fiatalokig, ki-ki a saját tudásszintjének megfelelően.

Jó szórakozást, figyelmes szemlélődést, örömteli alkotást kívánunk, és bízunk abban, hogy az utolsó lapon nem érnek véget a kalandok, talán sikerül felkeltenünk az érdeklődést, kinyitni a szemet és a lelket a további utak előtt, melyek a magyar népművészet és hagyomány birodalmába vezetnek.

Jeles napok – Zöldágjárás

Szállj elő, zöld ág

A tavasz megjöttét a fiatalok énekes, táncos felvonulással köszöntötték. A két legnagyobb gyermek kezükben zöld ággal, vagy csak kezüket összefogva kaput tart, a többiek kézfogással körben járnak és énekelnek. A dal végén a kaputartók lecsukják a kaput, akiknél lezáródott, azok lesznek az új kaputartók.

ré Bakony

Szállj e - lő, zöld ág, zöld le - ve - lecs - ke,
Jöjj el, jöjj el bok-ros-tól, bok - rod ma - rad - jon!

Sétáltató mondóka

Sétálunk, sétálunk,
erdőt, mezőt bejárunk,
dimbet-dombot megmászunk,
mikor aztán elfáradunk,
egy kis dombon lecsücsülünk.

Tavaszi megújulás

Virágvasárnap

A tavaszi ünnepek fontos része a zöld ág, a virág, ez már a tavaszt, az élet megújulását, a természet újjászületését jelzi. Húsvét előtt egy héttel, Virágvasárnapon a gyermekek barkát gyűjtöttek, és a templomba vitték megszentelni. A szentelt barkát az eresz alá tűzték, úgy tartották, megóv a betegségtől, villámcsapástól.

Tojásírás

Nagypénteken festették a hímestojásokat. A lányok méhviasszal írókálták a tojás felületére üzeneteiket. Először felosztották a toret négy részre, és az egységekbe írták a hagyományos mintákat. Ezután langyos festőlében festették, végül leolvastották róla a viaszt.

A maratott tojás készítését már kicsi gyermekek is kipróbálhatják felnőtt segítséggel. A keményre főtt tojásokat hagyma héjával ferd vörösesbarnára! Ha elérte a kívánt színt, hűtsd ki, és jöhet a díszítés! Hegyes hurkapálca vagy fogpiszkáló végét mártsd 20 százalékos ecetbe, ezzel tudsz mintákat maratni a tojás felületére. Figyeld meg a képeken a hagyományos mintákat! Végül szalonnabőrrel fényesítsd ki a hímestojást!

Nagypénteken, Jézus kereszthalálának napján tartották a lesgigorúbb böjtöt. Általános tisztító nap volt, nagytakarítást végeztek a háznál, mostak, és az állatokat is megfürösztték.

Húsvétvasárnap az egész falu népe körbejárta földjeit, kitisztították a forrásokat, este pedig bált rendeztek.

Vízbevető hétfő volt a fiatalok kedvelt ünnepe, a bandába verődött legények kútba merített vödörből locsolták a lányokat. Ők sikoltoztak, félelmet tettek, de kimaradni a locsolásból egyik sem akart, mert az nagy szégyent jelentett volna. A locsolásért cserébe hímestojás járta, általában párban. Mellé illett megkínálni a legényeket egy kis borral, pálinkával, süteménnyel. A kisebb fiúk még nem mentek a legényekkel locsolni, ők inkább a keresztanyjukat látogatták meg, ott várta őket a hímestojás.

Ma van húsvét napja, másodéjszakája, jól tudjátok.
Kinek első napján Jézus feltámadván dicsőségben.

Lám a madarak is, énekelnek ők is, vigadoznak,
palánták újúlnak, termő fák virulnak, virágoznak.

Mária, Borbála, Rebeka, Zsuzsánna, kegyes szűzek,
keljetek fel ágyból, cifra nyoszolyából nemsokára!

Hímes tojás légyen tizenkét pár készen mi számunkra!
Ha pedig nem lészen, vizes vödör készen számotokra.

Almavitéz és Szép Júlia

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy öreg király meg egy királyné. Övék volt ez a hatalmas és gazdag ország, mégis mind búslakodtak, mert nem volt gyermekük. Fohászkodtak is a Jóistenhez eleget, hogy áldaná meg őket. Egy napon – honnan, honnan nem, én azt nem tudom – a királyné elé gurult egy gyönyörű, piros alma. Ahogy befalta, érezte, hogy most segítette őt meg a Jóisten, s nemsokára meg is szülte a fiát, egy szép aranyhajú gyermeket. Almavitéznek nevezte el.

Örült a király meg a királyné, de örülhetett is, mert nem akadt ennek a gyermeknek párja hetedhét országon. Almavitéz egy nap úgy nőtt, mint kettőn, kettőn úgy, mint négyen. Hétéves korára derék legénnyé cseperedett, és odaállt az anyja elé:

– Tudja-e, édesanyám, mit ígért nekem, mikor még a világon sem voltam? Szép Júliát ígerte nekem, aki erdőt zöldít és füvet virágoztat.

– Jaj, édes fiam, hogy adhatnám neked, mikor azt sem tudom, hogy a világon van?

– Márpedig én elindulok világgá, és addig meg sem állok, míg az erdőzöldítő, füvet virágoztató királykisasszonyt meg nem találom – mondta Almavitéz a szüleinek.

Sírt az öreg király keservesen, de még jobban a királyné. Könyörögtek, hogy ne menjen el, az erdőt zöldítő, füvet virágoztató királykisasszonynak még hírét sem hallották. De bizony hiába be-

széltek, hiába könyörögtek, Almavitéz nem tágított, így hát előkészítették neki az útravalót, az apja adott mellé száz vitézlegényt, meg a régi kardját, amivel a csatákban vitézkedett, majd így szólt:

– Isten segítsen meg hazajutásodban!

Elkísérték a városkapuig, ott Almavitéz elbúcsúzott apjától, anyjától, a város apraja-nagyjától, meg a kapufélfától. Úgy elment, hogy jobban nem is lehet.

Kerek esztendeig folyton mentek. El is fogyott az élelmük, a pénzük, s sorban el kellett adni a száz legény száz lovát. A legényeket mind hazaküldte, csak egyedül maradt. Csakhamar a maga lovát is el kellett adja, s úgy ment tovább, gyalog.

Egy olyan pusztaországba érkezett, ahol se fű, se fa, se virág, ott bóklászott magában. Estére egy kővel kerített, szomorú városba érkezett, ott megszállt egy öregasszonynál, kérdezi tőle:

– Nénémasszony, hogy tudnak élni ezen a puszta helyt?

– Jaj, fiam, nem éltünk mi mindig ilyen pusztahelyen. Még ennek előtte hat hónappal volt ebben az országban fű-fa- virág, minden. De akkor az ország átok alá került, s addig ez alól meg sem szabadul, míg az erdőt zöldítő és füvet virágoztató királykisasszony kedvére való férjet nem kap, s azzal a mi országunkon keresztül nem utazik.

Kérdi tőle Almavitéz:

– Hol lakik az a királykisasszony?

– Jaj, fiam, azt én nem tudom, de nem tudja azt senki lélek! Egy öreg, vak koldus van a városban, az, ha tudja.

Semmi nyugalma nem volt onnantól Almavitéznek, abban a pillanatban ment is az öreg koldushoz. Ágyban feküdt az öreg, a halálra készült, úgy tetszett. Köszönti a legény:

– Adj isten jó estét, bátyámuram!

– Adjon isten, édes fiam, hát te minek jöttél ide? Nem jár énhozzám semmiféle emberi lélek.

– Hej, pedig – mondja a királyfi – rajtam csak bátyámuram segíthet!

– Hát akkor csak add elé szaporán, amit akarsz! Mert nekem csak egy fertály óráam van hátra, s aztán megyek a másvilágra.

Elmondja Almavitéz, hogy mit akar.

– Hm, fiam, hiszen útbaigazíthatlak, megtalálhatod Szép Júliát, de mit érsz vele? Annak olyan legény kell, aki későn született gyermek.

– Nem bánom én – mondá a vitéz –, immár három eszten-deje, hogy keresem.

– Na, édes fiam – így az öreg vak koldus –, akkor a jó Isten vezérelt énhozzám, és éppen jókor, mert holnap már elkés-tél volna. Adok neked egy pálcát. Akármit gondolsz, akármit kívánsz, csak porba kell rajzolnod ezzel a pálcával, s mindjárt előttem terem.

Ahogy ezt mondta az öreg, abban a szempillantásban meg-halt. Almavitéz szépen eltemettette a vak koldust, aztán elindult toronyirányban. Amint ment, mendegélt a nagy pusztavilágon által, erősen megszomjuzott, de vizet nem látott sehol.

– Hej, istenem – sóhajtott fel a királyfi –, de jó volna most csak egy alma is!

Az ám, gondol egyet, megpróbálja a pálcát. Egy almát rajzol bele a porba, s abban a pillanatban kikerekedett a földből egy szép piros alma.

– Hát ez csakugyan olyan pálcá! – gondolta Almavitéz, és mindjárt rajzolt vele egy szárnyas kocsit, ott is termett előtte. Beleült, repült az vele erdőkön-mezőkön, tengereken át. Végül leszállott egy városnak a végén, éppen annak a városnak a végén, ahol Szép Júlia lakott.

Hanem ez az ország volt ám csak igazi zöld ország. Télidő volt, s mégis zöld volt erdő-mező, s nyíltak a virágok mindenfelé. Kérdi az emberektől, mi az Isten csudája ez.

– Nem Isten csudája ez – mondták az emberek –, a király-kisasszony zöldíti az erdőt s virágoztatja a mezőt télen is. Ma este éppen bált rendez a király a leánya, Szép Júlia örömére.

Na, több se kellett Almavitéznek, rajzolt a pálcájával magá-nak egy szép ezüstgúnyát, azt fölvette, s ment a bálba. Hiszen volt ott sok szép dali legény, hercegek, grófok, de mikor ő belépett,

minden szem megakadott rajta, s legkiváltképpen Szép Júlia szemé. Egyet-kettőt táncolt másokkal is, de egész éjjel Almavitézzel járta.

Másnap is volt bál, arra is elment a mi vitézünk, de most már aranyruhában. Mikor a bálból hazament a királykisasszony, nagy sírva nyakába borult az édesapjának.

– Édes lelkem, apám, meghalok, ha azé a dali szép vitézé nem lehetek, aki ezüst- meg aranygúnyában volt a bálban.

– De már inkább légy a felesége, akárki fia-borja legyen – mondja a király. S kihirdette, hogy azok a legények, akik a bálban ott voltak, jelenjenek meg előtte.

Eljöttek mind, csak a királyfi nem. Sírt a királykisasszony, már félig halálra vált a nagy bánattól, búsult a király, s megparancsolta, hogy ahány legény van az országban, mind jöjjön hozzá, hátha azok közt megtalálja a királykisasszony azt a dali szép legényt.

Összeesődültek a legények mindenféle rendből, de nem volt közöttük a királyfi.

Akkor feljött a palotába egy fogadós, s jelentette, hogy van nála egy vándorlegény, az még nem járt a királynál. Mindjárt küldöttek érette katonákat, s hozták, hogy a lába sem érte a földet.

A királykisasszony elé állítják, s kérdi a király:

– Na, leányom, ez-e az a legény?

– Ez lelkem, édesapám, ez.

De lett nagy öröm, különösen mikor megtudták, hogy ez a dali szép legény nem amolyan jöttment ember, hanem királyfi. Mindjárt papot hívtak, összeeskették a fiatalokat, csaptak lakodalmat, hét országra szólót.

Akkor aztán Almavitéz rajzolt egy szárnyas kocsit, s ahogy ez előtte termett, beleült a feleségével, s ím – halljatok csudát! – amint keresztülrepült a kocsi azon a pusztországon, tele lett a föld fűvel, fával, virággal.

Egy kicsit megpihentek a királynál, aztán repültek haza Almavitéz öreg szüleihez. No hiszen, jó, hogy megérkeztek, mert az öreg király s királyné annyit sírtak a fiuk után, hogy szinte elveszítették a szemük világát. Megtartották a másik lakodalmat is. Hét nap s hét éjjel mindig állott a vendégség, s még talán ma is vigadoznak, ha meg nem haltak. Aki nem hiszi, járjon utána!

Pásztorok

Rakd helyes sorrendbe az oszlopokat, és állattartással kapcsolatos foglalkozásokat kapsz, a pásztorrend tagjait!

C	K	S	Ó	S	I
K	D	O	Á	S	N
G	Y	U	Á	S	L
J	Á	U	S	Z	H
K	Á	A	S	Z	N

Megfejtés: _____

Ki mit őriz? Kösd össze!

csikós	marhapásztor, a gulya őrzője
gulyás	disznópásztor, a konda vagy falka őrzője
juhász	„lópásztor”, a ménes legeltetője, őrzője
kondás, kanász	juhász, a juhnyáj őrzője

Tudtad? A *birkás* a nyugat-európai juhajtók pásztora, míg a régi magyar fajta őrzőjét *juhásznak* hívták továbbra is. A *bács*, *bacsó* a számadó juhász neve a magyar nyelvterület északi részén.

A pásztor foglalkozás nemcsak egy ősi mesterség, hanem életforma is. Kezdetben feltehetően a vadállatok háziasításával egy időben alakult ki, és szinte minden kultúrában fellelhető. Tájegységenként, az állattartási és életkörülményeknek megfelelően kialakult ezek közt az emberek közt egy sajátos rangsor, melyet szokásként vittek tovább íratlan törvényeikben.

Kösd össze a kampókat az árnyképükkel!

A faragópásztorok kézműves tudásukról is ismertek a mai napig. Míg az állatok legelésztek, a pásztorok akkor sem tétlenkedtek. Ostort készítettek, botot és furulyát faragtak. Az állatok csontját, szaruját, bőrért, szőrét is felhasználták, belőlük sokféle hasznos dolgot készítettek, némelyikük magas művészi fokra fejlesztette a tudását. Remekműveiket, díszes pásztorfaragásait ma is használják az állatok között, a régebbi darabokat múzeumokban őrzik.

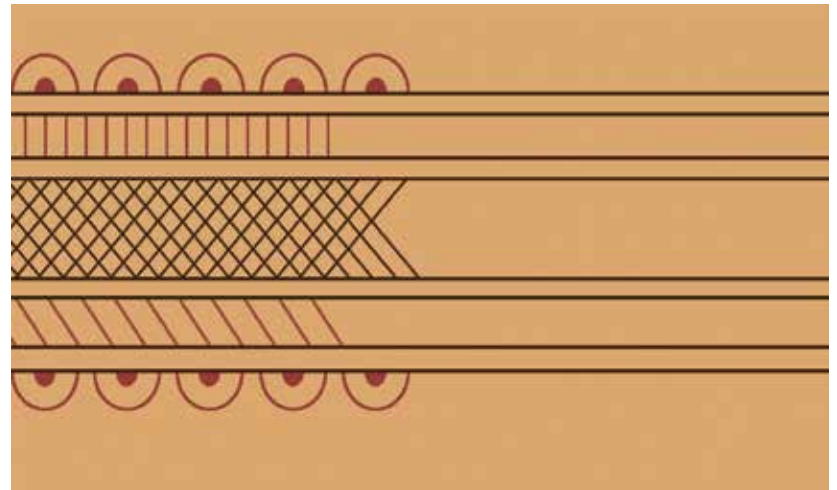

Csengők

A két képen 7-7, állatok nyakába való, bőrszíjon csüngő csengőt látsz. A két sorozatban öt különbséget találhatsz. Keresd meg mindet!

Pásztorfaragás

Folytasd a sort!

Jeles napok – Szent György nap

Ősi pásztorünnep az április 24-i Szent György nap, ekkor hajtják ki az állatokat a legelőre. A katonaszent sokféle ismert legendájában sárkány képében győzi le a gonoszt. Népünk gonoszjáró napnak tartotta névünnepét, ezért a kerítésekre, ajtókra tüskés ágakat tűztek, hogy távol tartsák a boszorkányokat. Az ártó szellemek, a rontás elkerülése végett Szent György napi tűzön hajtották keresztül a legelőre menő állatokat, hogy a füstől megtisztuljanak, a pásztorok ostor helyett zöld ággal csapkodták őket, hogy egész évben egészségesek maradjanak.

Hangutánzók

Így bégetnek a bárányok a legelőn:

Kisbárány: *Eeepeeeeerlevellet...*

Öreg kos: *Kóóórója is jóóóónóóóna*

Korán reggel így hívogatják a gazdát a disznók:

Öreg disznó: *György, György, György...*

Kismalacok: *Gyuriiiii, Gyuriiiii...*

Amikor a gazda hozza a moslékot, így biztatják:

Öreg disznó: *Dönts! Dönts!...*

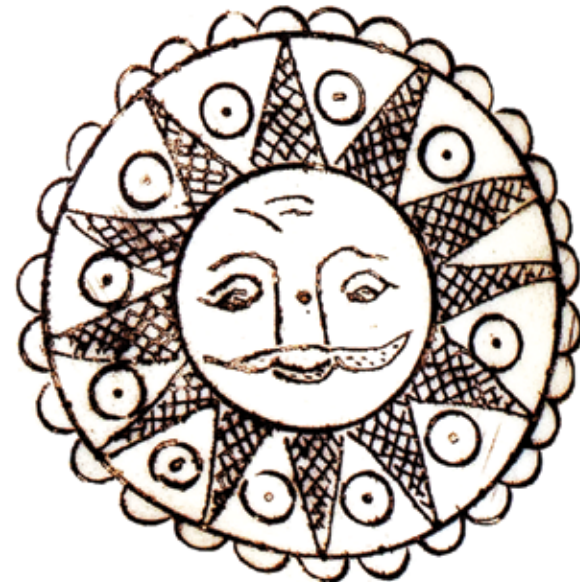
Kismalacok: *A sűűűűrűjét! A sűűűűrűjét!...*

Próbáld te is utánozni az állatok hangját!

Naphívogató

Szó Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Süss fel nap, Szent György nap,
Ker-tem a - latt a lu - da - im Meg - fagy - nak.

Mit szűr a szűr?

A pásztorok kabátja a szűr, melyet a szűrszabók készítettek ványolt gyapjuszövetből, vagyis posztóból, korábban, a középkorban pedig nemezből. Hasonló felsőruházat már az ókorban is létezett, például Mezopotámiában, de több ázsiai pásztornép ma is ilyen kabátot visel. Gazdagon hímzett, rátéttel, tűzéssel díszített és megerősített változatának neve nálunk cifraszűr. A magyar legényeket nemrég még el sem lehetett képzelni cifraszűr nélkül, ez volt a felöltőjük és a díszruhájuk is. Templomba nem illett a férfiaknak enélkül belépni, esküvőjére minden fiatal legény csak szűrben mehetett. Ha már viseltes volt, elhordták esőben, hóban, de még holtában is elkísérte a szűr a gazdáját, ráterítették koporsójára. A pásztornak nappal védelme, éjszaka párnája és takarója volt. Vastag, gyapjúból készült anyaga nagyon jól megszurta a szelet, a hideget és a meleget is.

A szűrszabó tizenegy, négyszög alakú darabból állítja össze a szűrűt. A nagyméretű gallér a hát nagy részét fedi, esőben a fejre borítható, és a sarkokban lévő kör alakú díszekkel, a *csücskövel* össze is fogható. Szabása az egész Kárpát-medencében hasonló, ám vidékenként van eltérés a szűr formájában, díszítésében. A somogyi kanász szüre rövid, térdig ér, de igen bő, az alföldi szűr hosszabb, de általában visszafogottabb a díszítése, különösen a színvilága, csakúgy mint az erdélyi szűröké, a palóc szűr pedig néha teljesen díszítetlen, csupasz.

Kitették a szűrét

Amikor a legény udvarolni járt a lányhoz, szándékosan „ottfelejtette” a szűrét. Ha másnap a házon kívül, a tornácon találta meg, akkor érthette: a lányos háznál nem fogadják szívesen udvarlását.

Tudtad? Bár a szűr ujjakkal van ellátva, ritkán öltik fel, sőt a szűrűj rendszeren be van kötve, és tarisznya módjára, készségek tartására használják. Erről szól a hortobágyi pásztordal is:

Be van az én szűröm uja kötve,
Kedves babám ne kaparássz benne!
Az egyikbe' acél, kova, tapló,
A másikba' százforintos bankó.

Jeles napok – Madarak és fák napja

Tudtad? A magyar hagyományban a madarak az éghez, a felső világhoz tartozó lények, amelyek közvetítenek az isteni, szellemi réteg és az emberek földi világa között. A madár szárnya, fészke és tojása is mind ősi jelképei népköltészetünknek. Faragásainkon, hímzéseinken a madár a lélek jelképe, gyakran énekel, beszél, ezt jelzi a csőréből „kinövő” virágos ág. A bennünket körülvevő természet, a madarak és fák tiszteletére közel száz éve tartjuk május 10-én a madarak és fák napját.

Számold meg, mennyi madarat találsz Honty Márta Csurgó II. című textiltervén!

Madarak voltunk, földre szálltunk,
Búzaszemet szedegettünk,
Mondd meg nekem te,
Hányat mondasz te.

Az árgyélus kismadárka

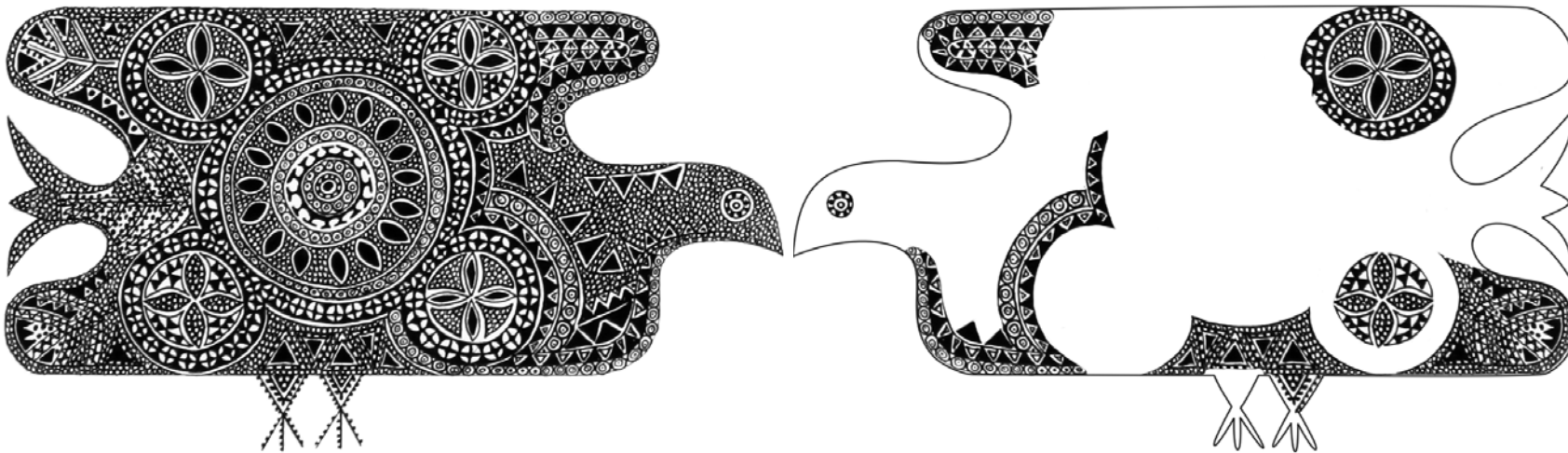
szó Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Az ár-gyé-lus kis-ma-dár-ka nem száll min-den ág - ra,
Én sem fek-szem min-den-kor széppap-la-nos ágy - ba,
Haj, tánc, tánc, Esz-ter - lán-c, ki - ke-re-ked-jen,
be - ke-re - ked - jen, haj, tánc, tánc.

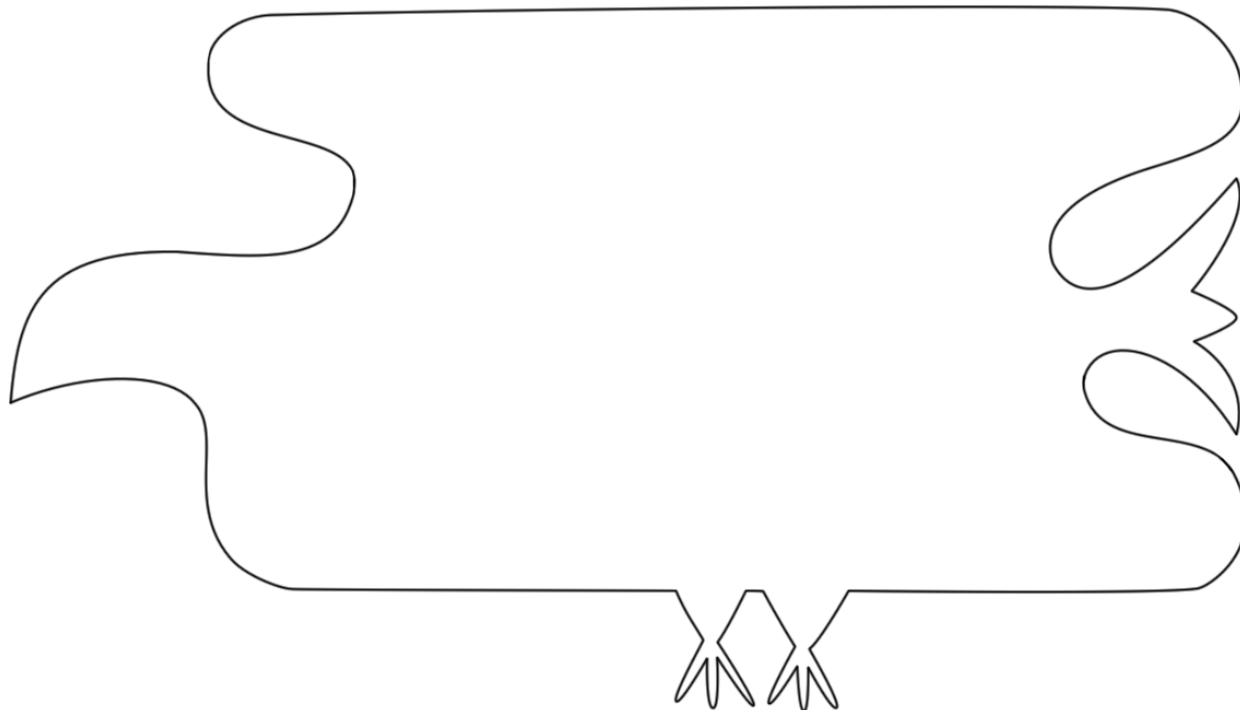

Hárman guggoljatok le egymástól távol, háromszög alakban! A többiek kézfogással alkossatok láncot, és kerülgetétek a három guggolót! A két elsőt mindig előlről, a hátsót mindig kívülről kerüljétek! Addig énekeljétek, amíg újra kialakul a kör, ekkor a három guggoló beáll a körbe, és másik három gyerek guggoljon le!

Rajzold tovább a madarakat Honty Márta Néphagyomány című alkotása alapján! Első lépésként jól figyeld meg a felhasznált mintaelemeket, majd egészítsd ki a hiányos részeket! Végül tervezz te is egyet saját elképzelésed szerint!

Az alkotáshoz használj tűfilcet, így apróbb mintákat is létrehozhatsz!

Kéz a kézben – Hagyomány és művészet

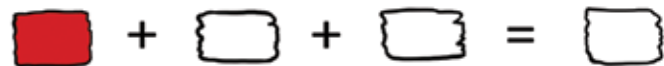

A népművészet színei

Az általánosnak látszó nagy színpompát vizsgálva kiderül, hogy tulajdonképp végletek vannak. Vagy egy szín (fehéren vörös, kék, fekete, zöld, feketén fehér, barnán fekete), vagy a legnagyobb színgazdagság. A kalotaszegi varrottas vagy vörös, vagy fekete, vagy kék; a Tolna megyei főköttő vagy feketén fehér, vagy tarka; a

jászsági suba zöld hímzésű fehér alapon, a szomszédos kunsági, hajdúmegyei kisbunda fekete, vagy zöld hímzésű barna alapon. Viszont van suba, szűr, kisbunda, kötényhímzés, amelyen a szivárvány minden színe pompázik. (Viski Károly: Magyar népművészet, 1928)

Keverd ki a színeket! Használd a vízzel oldható temperából vagy akrilfestékből a sárga, a kék és a vörös alapszíneket! Mi lett a végeredmény? Figyeld meg jól a képet, a megoldások mind ott rejtőznek!

Majális

Mondóka

(páros játék keresztfogással, sergéssel):

Fűrészeljünk egy kis fát, *(fűrészelés)*

Ad a kislány galuskát,

Kertek alatt kicsi kocsi,

Benne ül a kicsi boci.

Zime-zum, zime-zum, *(sergés)*

Rece-pice, bumm-bumm-bumm. *(leguggolás)*

(Felvidék)

Játék: A gyerekek párban, keresztfogással állnak körben. A mondókát mondva először „fűrészelnék”, majd seregnék és a végén leguggolnak.

Tudtad? Május elsejére virradóra szokás volt színes szalagokkal díszített májusfát állítani. A májusfa (jakabfa, hajnalfa, májfa) a fiatalság, az újjászületés és a szerelem jelképe. Csoportba verődve érkeztek a fiatal legények a lányos ház elé, a fát az egyik ifjú kiszemeltjének vagy kedvesének állították.

Színezd ki a májufát!

Párválasztó

dó' Somogy megye

Er - dő mel - lett nem jó lak - ni,
Mert sok fát kell ha - so - gat - ni,
Ti - zen - há - rom ö - let, meg egy fe - let,
Ö - lel - jen meg en - gem, a - ki sze - ret.

Egy kis kertet kerítettem,
Abba rózsafát ültettem,
Szomszédasszony barna kisleánya
Rákapott a kertem rózsájára.

Játék: Egy gyermek a kör közepére megy és táncol, a többiek kézfogással körbejárják és éneklük a dalt. A kör közepén táncoló gyerek az általa szabadon választott néptánc motívumot táncolhatja. A dal közepén a közepén táncoló gyermek választ valakit, akivel párban forog. A dal végén helyet cserélnek.

Mesterségköstoló – Mézeskalácsosság

Tudtad? Mézeskalácsot már több, mint 3000 éve is sütöttek az ókori népek, már akkor is ünnepi csemegének számított. Hazánkban legalább ezer évre visszanyúlik az ismerete, eleinte kolostorokban is sütötték a mézes süteményeket. Később megalapították a mézeskalácsos céheket. A magyarországi mézeskalácsosság egyik legfontosabb központja Debrecen volt.

A negatív vésetű ütőfákat jellemzően körte- vagy diófából faragták, s faragják ma is. Ezek gondos ápolással több száz évig használhatóak.

Egészítsd ki magánhangzókkal, és megkapod a legismertebb mézesbábos figurák neveit!

H_SZ_R SZ_V T_NY_R

B_B_ K_RD B_R_NY

K_K_S

B_LCS_

1.

2.

3.

Süss te is mézest!

Hozzávalók: 530-550 g finomliszt, 250 g méz, 100 g porcukor, 100 g vaj (margarint vagy zsírt is használhatsz), egy egész tojás és egy sárgája, kb. negyed-fél teáskanál szódabikarbóna (apróbb mintáknál kevesebb), 2 teáskanál fahéj, 1 teáskanál gyömbér, fél teáskanál őrölt szegfűszeg. Alaposan gyúrd össze a hozzávalókat, hagyd néhány órát pihenni a tésztát, majd nyújtsd ki 6-8 mm vastagra! Szaggasd ki, majd nyomkodd bele a belisztezett ütőfába! Magad is készíthetsz negatív formákat ehhez. A formából kivett tésztát sütőpapírral bélelt tepsiben 220 °C-on süsd ki!

Számold be a munkafolyamatot a készítés sorrendjében!

- sütés
- az ütőfa használata
- a tészta nyújtása
- az ütőfa lisztezése
- a tészta gyúrása

Keressd meg a hiányzó részeket!

Jeles napok – Pünkösöd

Ötven nappal Húsvét után jön el Pünkösöd ünnepe, mely már a nyarat előlegezi meg. A falvak zöldbe borultak, a kapukat zöld ágakkal díszítették. A kisleányok pünkösdikirályné-járást, pünkösdlést tartottak. A legkisebb leányt pünkösdi rózsával, zöld ágakkal díszítve királynőnek öltéztetve, rózsaszirmot hullajtva jártak házról házra Pünkösödöt köszönteni.

Pünkösdi királynézás

szó Somogy megye

A pün-kös-di ró - zsa, Ki-haj-lott az út - ra,
Én é - de-sem, én ked-ve-sem, Sza-kassz e-gyet ró - la.

Egyet szakasztottam, el is szalasztottam,
Jer be, jer be, kismenyecske, öleld, akit szeretsz!

Köszöntő

Én kicsike vagyok,
Nagyot nem szólhatok,
Mégis az Istennek
Dicséretöt mondok.

Hej, cintus, cintus,
Fehér tulipántos,
Szüleim kertjében
Gyöngé vessző vagyok,
De nyílni akarok.

Szálljon erre a házra
Az Isten áldása,
Mint régönte szállott
Az Apostolokra.

Tudtad? A pünkösdi királyválasztás hagyománya a középkortól van jelen. A faluközösség fiatal legényei egy versengés keretében mérték össze erőiket, a győztest vidékenként más kiváltságok illették.

Nézz utána mit is jelent a ma is ismert a közmondás: Rövid, mint a pünkösdi királyság.

Mikor van úrnapja? Húsvét után 60 nappal, Pünkösöd utáni második csütörtök.

Ügyességi játékok

Mérjétek össze ügyességeteket az alábbi játékok segítségével!

Kakaslövés

Elhelyezünk a kertben egy táblát, amire egy kakas van festve. A táblával szemben elhelyezzük a nemez labdákat, egyre messzebb egymástól. A fiúknak ezekkel a labdákkal kell eltalálni a kakast. Az lesz a győztes, aki a legtávolabbról is eltalálja.

Tyúkverés

Fazékre helyezünk egy játék tyúkocskát, amely készülhet például kelméből, maradék szövetből, nemezből, összevarrás után kitömve. A versenyző fiúkat távolabbra állítjuk a tyúktól. Az egyiknek bekötjük a szemét kendővel, kezébe adunk egy fakanalet, megforgatjuk. Ezután kell indulnia, hogy megtalálja a tyúkot és a fakanállal megkongassa a fazekat. A versenyzők mindegyike végigcsinálja ezt a próbát.

Mesterségköstoló – Fazekasság

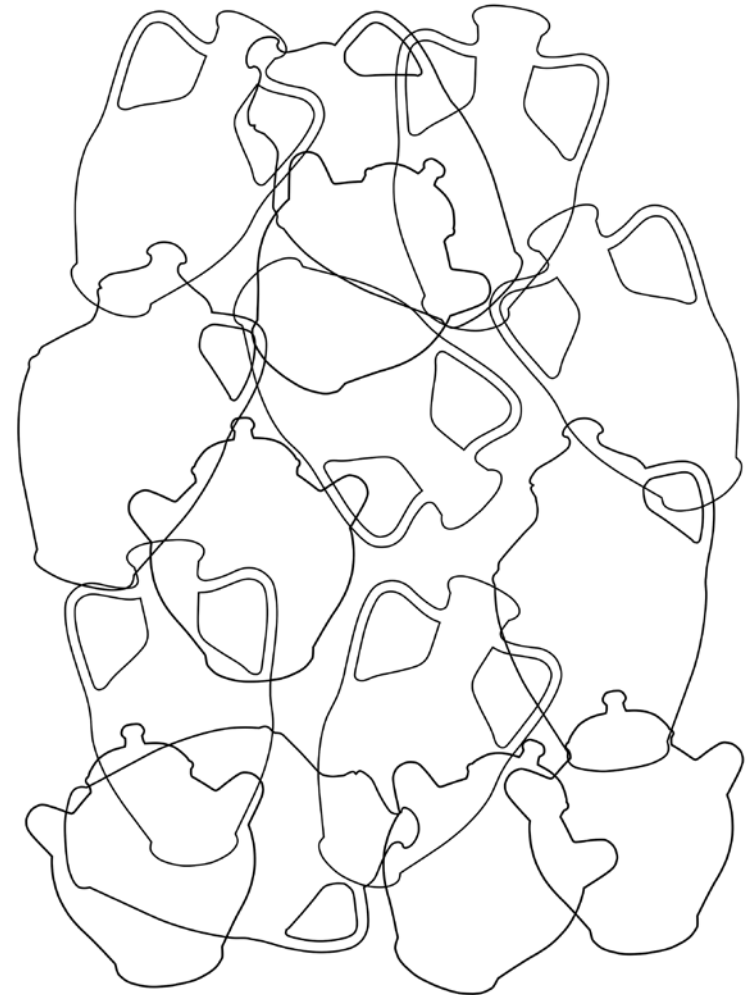
Tűz és föld mestersége

A fazekasság ősi mesterség, legalább 8000 éves múltra tekint vissza. Magyarországon 1890-ben 7000 fazekast tüntetnek fel, akik évente kb. 30–40 millió edényt készítettek. Legrégebbi fazekas falvaink a tűzálló agyag-lelőhelyek környékén jöttek létre. Abban az időben több ezer települése volt az országnak, ahol fazekas dolgozott, és olyan falvaink is voltak, amelyekben szinte mindenki fazekas volt. Csíkból ismert ez a csúfoló: *Ez a falu Madaras, még a pap es fazakas!*

Vásárban

A jobb oldali rajzon cserépedények sokaságát találod, melyeket a nádudvari Fazekas-dinasztia munkáiból válogattuk. Van itt lisztes bödön fedővel, egyfüles fedeles kanta és kétfüles kanta.

Miből mennyit látsz?

1. szűrés

2. korongozás

3. díszítés

4. nyersedény

5. síkálás

6. kemence rakodás

7. égetés

8. égetés

Hogyan készültek az edények?

A Fazekas család fotóin keresztül megismerhetitek a munkafolyamatokat.

Keresd meg és karikázd be a szókeresőben a műveleti sorrend szavait, melyek lehetnek vízszintesen és függőlegesen is!

A	F	E	V	K	E	F	X	I	H	E	L
V	I	N	Y	E	R	S	E	D	É	N	Y
B	U	N	E	M	P	A	H	O	L	D	Ö
D	T	A	G	E	J	D	Ö	H	R	D	S
K	O	R	O	N	G	O	Z	Á	S	U	P
U	D	Ö	M	C	Í	F	N	O	I	V	C
B	Í	H	P	E	S	C	G	E	K	É	N
J	S	Z	Ű	R	É	S	A	P	Á	F	E
S	Z	I	L	A	T	Ú	B	E	L	Í	L
H	Í	C	G	K	E	M	U	D	Á	J	R
R	T	Z	A	O	G	Y	D	O	S	L	E
Z	É	Y	H	D	É	Ú	V	B	R	M	É
C	S	I	R	Á	K	M	A	J	O	N	S
L	I	L	I	S	Z	A	K	T	E	S	Y

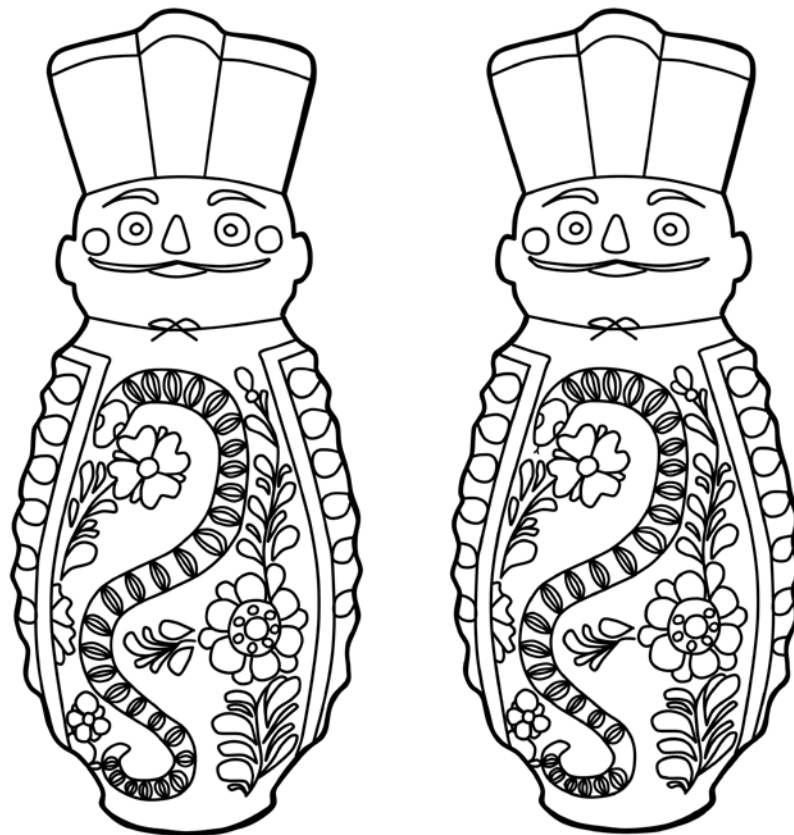

Miskakancsó

Mi is az a miskakancsó? Ólomházas cserépkancsó, emberalakú, süveges borosedény. Jellemző dísz a hasán levő kígyó és a sujtássor. Domborműves, karcolt és festett minta is előfordul ugyanazon a darabon.

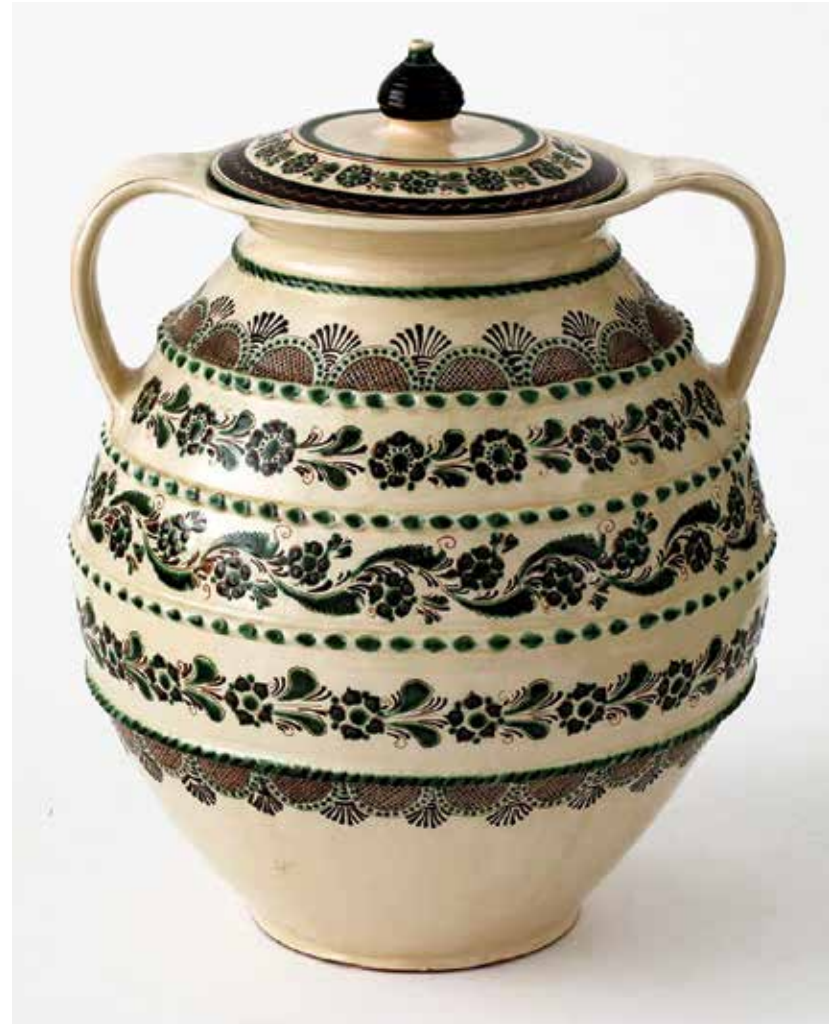
Keressd a különbségeket!

A két rajzon 7 különbséget találsz, karikázd be! Ki is színezheted.

Igaz vagy hamis?

A fazékfélék nyak nélküli öblös edények.	I	H
A cserépedényeket forrón szedik ki a kemencéből.	I	H
A fazekasok egy része kályhacsempét is készít.	I	H
Ital tárolására használták, használják a butykost.	I	H
A fazekasok készítenek sütő- és főzőedényeket is.	I	H

Folytasd a sort!

Nélkülözhetetlen tárgyaink

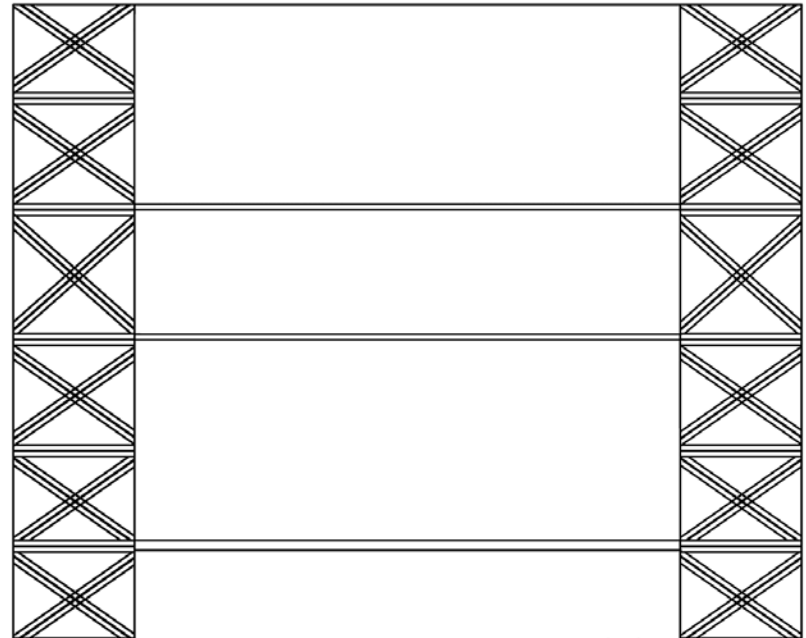
Ácsolt láda

Hogy is készül? Egy ilyen ácsolt láda elkészítése hetekig tartó nehéz munka a rönkhasítástól a füstöléses díszítésig. A felhasogatott bükkfa deszkákat egyenként vonókéssel egyengetik, hor-

nyolóval hornyolják évszázadok óta a szuszékkészítők. Régebben menyasszonyi kelengyéládának használták, később gabonát tároltak benne.

Tervezd meg az ácsolt láda mintázatát! Használj hasonló geometrikus elemeket, mint amelyeket a régi ládákon láthatsz!

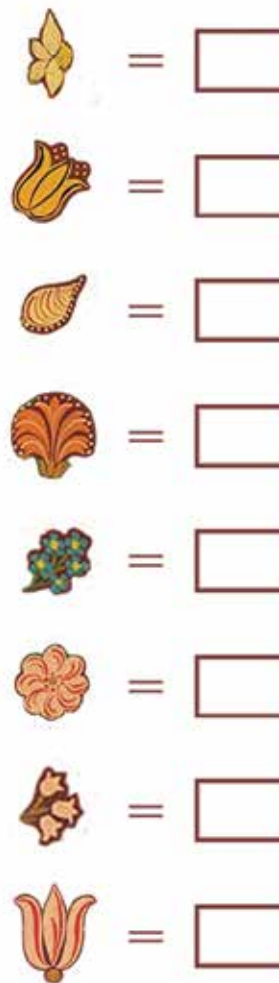
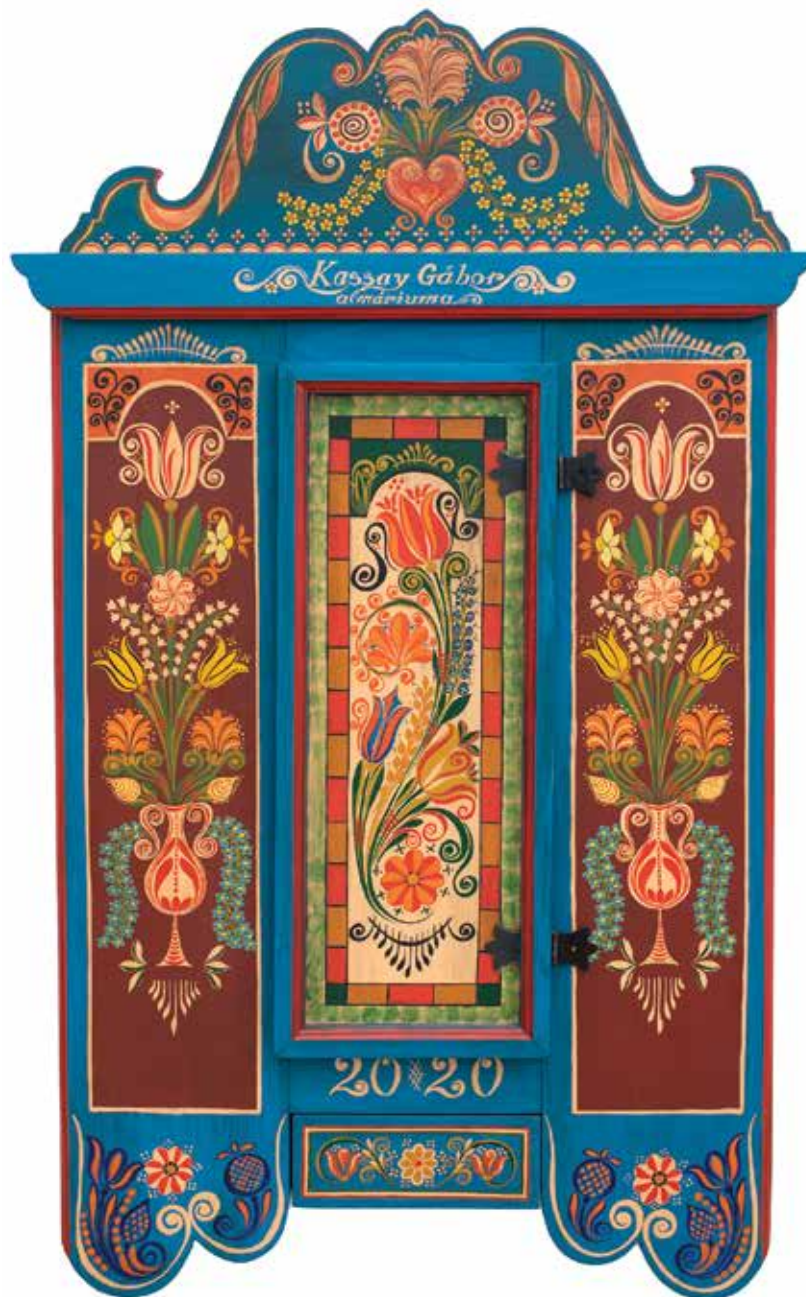

Festett saroktéma

A téka valaha a falusi szobák meghatározó tárolóbútora volt. Ebben tartották a család értékeit, a fontosabb iratokat, de itt volt a pálinkásbutella, a templomi énekeskönyv és a kalendárium is.

A régebbi, keményfából ácsolt berendezési tárgyakat akkor váltották fel a fenyőből készült, színesen festett, virágokkal díszített bútorok, amikor elterjedt a zárt tűzterű kemence és kályha, hiszen ezután már nem volt füst a házban, a bútorok felületét díszíthették.

Számold meg, hány virágot látsz a festett székely saroktémán!

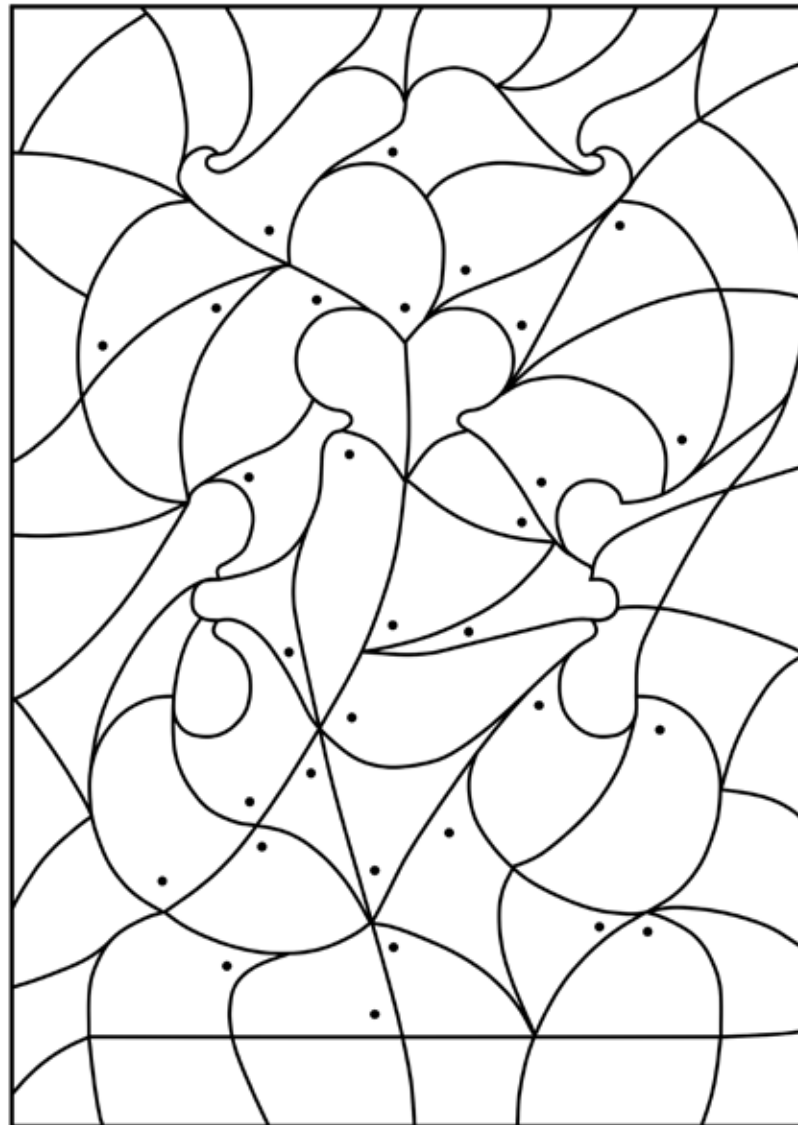
Hegedűhátú szék

Tudtad? A természeti népek és a vándorló pásztorok nem használnak ülőalkalmatosságot, szívesen ülnek, vagy guggolnak a földön, csak a közösség vezetőjét illeti meg szék, így az a hatalom jelképévé is vált. Ebből alakult ki a trónus.

A paraszti háztartások bútorai családonként különbözőek voltak. Ha az asztalosmester megrendelést kapott egy-egy konyha berendezésére, figyelembe vette a megrendelő kéréseit, amelyek akár a székek formájára, anyagára, akár díszítésének motívumaira irányultak, de még ennél is fontosabb volt a hagyományos formák követése. Korábban egyszerű és célszerű bútorok készültek, csak az elmúlt évszázadokban jelentek meg a gazdagon díszített háttámlájú, alakjuk miatt hegedűhátú székeknek nevezett darabok.

A falusi házakban a falak mentén padok voltak, melyeket alvásra is használtak. Az étkezőasztal körül egyszerűbb vagy díszesen faragott, festett székeken étkeztek, a házigazdának, a család legidősebb férfitagjának karfás, úgynevezett gondolkodószék járt, melybe rajta kívül nem ült senki.

Színezd ki a rajzon a pöttyökkel megjelölt formákat, hogy megtaláld az elrejtett szék háttámláját!

Kösd össze a fogalmakat a megfelelő meghatározással!

a férjhez menő lány hozománya	sublót
a menyasszonyi ládát így hívták	kelengye
gabonát tároltak benne	pitvar
fiókos szekrény	tulipános láda
a konyha első része	szuszék

Egészítsd ki a magánhangzókkal a következő szavakat!

SZ_K_JT_	M_NG_RL_	
F_K_N_L	F_D_	SZ_T_
K_RS_	F_Z_K	T_KN_

Húzd alá a mosáshoz használt eszközöket!

Jeles napok – Szent Iván

Tudtad? Az év legrövidebb éjszakája, a nyári napforduló napja után három nappal, június 24-én már a nyár kezdetét jelenti Szent Iván napja. Az éjszakáján tartott szertartásos tűzugrásnak egészség- és szerelemvarázsló célja volt. A négyszög alakúra rakott tűz meggyújtásának és átugrásának szertartásos módjai voltak, a tűzbe gonoszűzés céljából gyógyfüveket, gyümölcsöket dobtak. Átugrása közben párosító, kiházásító dalokat énekeltek. Gyakran igen hosszúak ezek az énekek, erre utal a közismert szó-lás: „Hosszú, mint a szentiváni ének”.

Mondóka (mátkafa csere)

Mátka, mátká, mátkázunk,
Míg élünk, míg halunk,
Mindig mátkák maradunk.

Koma, koma, komázunk,
Míg élünk, míg halunk,
Mindig komák maradunk.

Énekes játék (kendős fogócska)

szó Felesík

Tűz víz, lo - bo - gó,

Tü-zet vi-szek el - ad - ni, ha va - la - ki meg-ve-szi,

Ég a ru-hám, ne lás-sá-tok,
Ha lát - já-tok, se mond-já-tok,

Ne néz-ze-tek hát - ra, mert az ör-dög lát - ja.

Egy gyerek a körön kívül jár, kezében a kendővel. A többiek állnak a körben és együtt énekelnek. A dal végén a kendőhordozó valakinek a háta mögé dobja a kendőt és elkezd futni. A másik megfogja a kendőt és megpróbálja elkapni. Ha sikerül beállni az új kendőhordozó helyére a körben, akkor a másik lesz az új fogó.

Régi, ritka mesterségek

Késes mesterség

Hogyan lesz valakiből késkészítő mester? Például úgy, hogy beleszületik egy, a szakmáját szerető, ismerő, tudását folyamatosan fejlesztő családba. Micsoda elkötelezettség kell ahhoz, hogy valaki biciklivel menjen Párizsba, hogy bővítse mesterségbeli tudását! Belencsák Béla ezt tette.

Egy kis szaknyelv: Minden kést faszénen edzenek. A paklit minden esetben ólommal forrasztják fel a platinára. A pengék rozsdamentes anyagból vagy szénacélból készülnek.

A rugó mindenkor szénacél. A pakli anyaga réz vagy alpaka. A késnyelek lehetnek: agancs, szaru, fa.

Ha nem értetted miről van szó, nézz utána a szakszavaknak!

Tudtad? Ha valaki Vas megyében azt mondja, „add oda a belencsákot!”, akkor mindenki tudja, hogy a kését kéri, mert a Belencsák név ott egyenlő a késsel.

Helyesre A kések a Belencsák család műhelyében készültek. Jelöld x-szel amelyiknek megváltozott a helye!

Mesterségkóstoló – Szövés

Add tovább! Úgy tűnik, hogy mikor a gyermek kezébe adták az orsót vagy a tűt, máris tudta, mi a dolga. Mindenkorra tudta. Ebben van valami varázsütésre való, de valami nagyon egyszerű és természetes is. Egy székely festékest szövő asszony azt mondta: „Eleget láttam anyámtól, nekem azt nem is kellett tanulnom, hogy hogyan öltsek, hogy foglaljak, mikor s mit csináljak.” (Csókos Varga Györgyi)

Mire a leány felnőtt, belenevelődött a kelmék készítésbe, a fonásba, szövésbe, és mire eladósorba került, már meg kellett szője a kelengyjét, a lakástextileket és a viseleti darabokat. Ebben legtöbb segítséget a nagyanjától kaphatott.

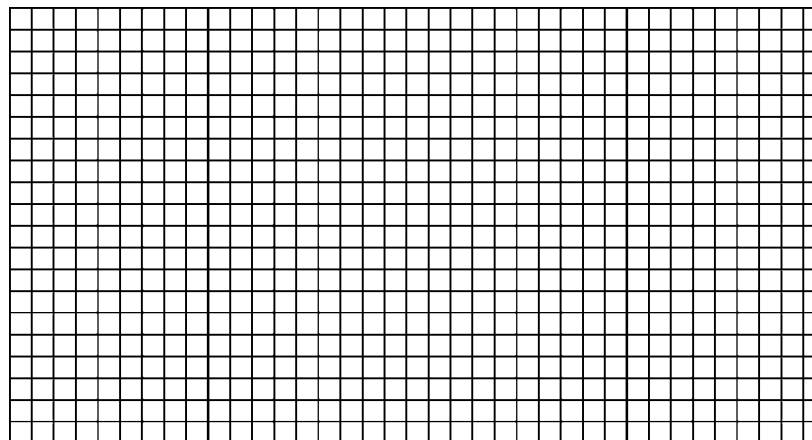
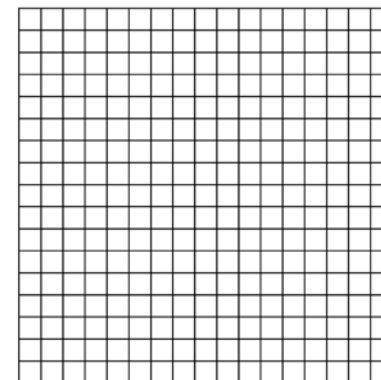
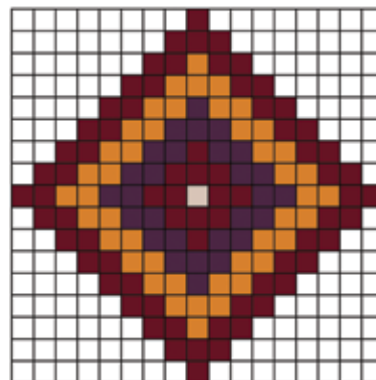
Gondoltad volna? A festékes szőttesek száma megmutatta a ház gazdagságát.

Tudtad? A festékes név arra utal, hogy régen az elkészítéséhez szánt fonalat az asszonyok maguk festették.

A festékes szövésében felfedezhetünk bizonyos állandó szabályokat. Ilyen a szimmetria, a páratlan számú motívumok viszatérése. A díszítés nagyvonalú, geometrikus mintájú. Legegyszerűbb díszítő eleme a csík és a kocka. Ezek kombinációjával készülnek az összetettebb motívumok.

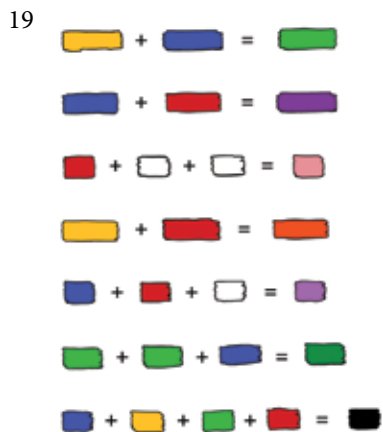

Tervezz te is egy mintát! A festékeseknél használt színekkel dolgozz! Ha többet is szeretnél, rajzolhatsz négyzetrácsos füzetbe.

Megoldások

10 csikós, kondás, gulyás, juhász, kanász; csikós – „lópásztor”, gulyás – marhapásztor, juhász – juhpásztor, kondás, kanász – disznópásztor

22 huszár, szív, tányér, baba, kard, bárány, kakas, bölcső

23 1. a tészta gyúrása, 2. a tészta nyújtása, 3. az ütőfa lisztézése, 4. az ütőfa használata, 5. sütés

26

27

28

29 I H I I I

31

32

33 kelengye, tulipános láda, szuszék, sublót, pitvar; szakajtó, mángorló, fakanál, fedő, szita, korsó, fazék, köcsög, teknő

35

A képek forrása

- 1 Perczes Hanna: Nemeztakaró (fotó: Sulyok Miklós)
- 2 Radics Zoltán: Ütőfás mézeskalácsszív (fotó: Sulyok Miklós)
- 4 Makoldi Sándor: Nyitva van az aranykapu
- 5 Árvai Anikó: Maratott, hagymával festett tojások (fotó: Vetró Mihály)
- 6 B. Szendrő Csilla: Berbécszarvas hímeztőjások (fotó: Sulyok Miklós), Fekete Ildikó: Sárközi hímeztőjások (fotó: Fekete Imre)
- 8 Buzsáki rátétes hímzés (Vetró Mihály rajza)
- 9 Buzsáki rátétes hímzés (Vetró Mihály rajza)
- 10 Ifj. Vajda László: Juhászcampók (fotó: Sulyok Miklós)
- 11 Vajda László: Csengők; Gyenes Tamás: Spanyolozott és karcolt hosszúfurugla, palóc pástorfurugla (fotók: Sulyok Miklós); karcolt hosszúfurugla mintája (Hegedűs Orsolya rajza)
- 12 Napmotívum Kovács Zoltán karcolt lőportartójáról
- 13 Porkoláb Ferenc: Bihari cifraszűr (fotó: Sulyok Miklós)
- 14 Hortobágyi pástör rátétes és tűzött posztószűrben (fotó: Vetró Mihály); Csibi Gyuláné és Soós Kálmáné: Hímzett böszörményi szűr gallérja (fotó: Sulyok Miklós)
- 15 Honty Márta Csurgó II. című textilterve, a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményéből
- 16 Kasza Miklós: Karcolt szarusótartó, Dénes Tibor: Fésű (fotók: Sulyok Miklós)

- 17 Honty Márta: Néphagyomány (részlet) a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum – Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményéből
- 18 Nemes László: Kalotaszeg színei 3., (akril, vászon); Mohos Zsófia: Ráncolt szoknyák, Rimóc
- 19 Sulyok Géza: Halak a 12. házból
- 20 Szűcs Judit: Madaras tál (Vetró Mihály rajza)
- 21 Májusfa (Hegedűs Orsolya rajza)
- 22 Radics László: Ütőfás mézeskalácsok (fotó: Sulyok Miklós)
- 23 Harasztovics Róbert: Mézeskalács-ütőfa (fotó: Sulyok Miklós)
- 25 Mohos Zsófia: Úrnapja, Rimóc
- 26 Id. Fazekas Lajos: Lisztesbödön; Fazekas Lajos: Fedeles kanta; Fazekas Ferenc: Kétfüles kanta (fotók: Sulyok Miklós)
- 28 Kovács László: Miskakancsó (fotó: Sulyok Miklós)
- 29 Szűcs Imre: Fedeles bödön (fotó: Sulyok Miklós); mintasor a bödönről (Hegedűs Orsolya rajza)
- 30 Gyenes Tamás: Gömri palóc ácsolt láda (fotó: Sulyok Miklós)
- 31 Sütő Levente Lehel: Festett saroktéma (fotó: Sulyok Miklós)
- 32 Rejtett székháttámla (Hegedűs Orsolya rajza)
- 33 Vida Balázs: Hegedűhátú szék (fotó: Sulyok Miklós)
- 35 Id. Belencsák Mihály: Bicskák (fotó: Sulyok Miklós)
- 36 Lőrincz Etel festékesek között (fotó: Kontár György), Lőrincz Aladárné szövőszékében (fotó: Komjáthy Máté)
- 37 Lőrincz Etel: Kicsivirágos festékes szőnyeg (fotó: Sulyok Miklós)
- 40 Makoldi Gizella: Feltámadás (fotó: Túri Péter); Kovács László: Miskakancsó (fotó: Sulyok Miklós)

Süss fel nap

Foglalkoztató füzet gyerekeknek

a *LélekFormák. II. Népművészeti Nemzeti Szalon 2023* kiállítás kísérő kiadványa
2023. április 15. – július 16.

Összeállította Sevela Zsuzsanna, Szerényi Andrea és Vetró Mihály

Játéktervek: Sevela Zsuzsanna

Szerkesztés, grafikai előkészítés:
Vetró Mihály

Rajzolta Hegedűs Orsolya

A kottarajz: Gelencsér Ágnes

A fotókat Sulyok Miklós készítette

A szöveget Götz Eszter gondozta

Nyomda: Elektroprodukt Kft.

Kiadó: Múcsarnok Nonprofit Kft.,
Budapest, 2023

Felelős kiadó: Szegő György DLA,
művészeti igazgató

ISBN 978-615-5695-56-8

© Múcsarnok Nonprofit Kft.

© A szövegek és fotók szerzői

